

"Osmanlı Bürokratik Geleneğinin Yenileşme Süreci: Yenileşmeyi Zorunlu Kılan Nedenler", *İslâm, Gelenek ve Yenileşme (I. Uluslararası Kültü Doğum İlmî Toplantısı, Tebliğler)*, İstanbul 1996, s. 136-137; İhsan Sungu, "Mekteb-i Maarif-i Adliyye'nin Tesisi", *TV*, 1/3 (1941), s. 212-225; Gülden Sarıyıldız, "Osmanlı Bürokrasisine Kâtip Yetiştirmek İçin Açılan Modern Bir Eğitim Kurumu: Mekteb-i Maarif-i Aklâm (Mahrec-i Aklâm)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sy. 6, İstanbul 2002, s. 17-30.

ALİ AKYILDIZ

MEKTEB-i MÜLKİYYE

(مکتب ملکیه)

Osmanlı Devleti'nde
memur yetiştirmek amacıyla
1858'de açılan okul.

Tanzimat öncesinde memurlar, iş içinde eğitim yöntemiyle buldukları dairenin günlük işlerini öğrenerek yetişirlerdi. Bu sistemin ihtiyacı karşılamaması üzerine II. Mahmud döneminin sonlarında memur yetiştirmek için Mekteb-i Maârif-i Adliyye ve Mekteb-i Ulûm-i Edebiyye adıyla iki yeni okul açılmıştı. Çünkü yapılan reformlar ve yeni oluşturulan bürokratik birimler, yeni kanun ve tüzükleri bilip uygulayabilecek donanımlı memurlara ihtiyaç göstermekteydi (bk. MEKTEB-i MAÂRİF-i ADLİYYE). İlerleyen dönemde memurlarla ilgili yeni ihtiyaçların ve donanım sorunlarının ortaya çıkması üzerine 1858'de memur yetiştirme meselesini tekrar ele alan Meclis-i Vâlâ kaymakam ve kaza müdürlerinin idarî ve malî mevzuattan habersiz, hatta gönderilen emirleri okuyup anlamaktan âciz olduklarını, ticarî alanda görevli memurların diğer devletlerle yapılan anlaşma hükümlerini bilmediklerini, lisan eksikliğinden dolayı yabancılarla ilişki kuramadıklarını ve yanlışlıklar yaptıklarını belirterek bu durumun devleti ve halkı zarara uğrattığına vurgu yaptı. Bunun üzerine 25 Ramazan 1274 (9 Mayıs 1858) tarihli bir iradeyle Mekteb-i Fünûn-ı Mülkiyye adlı yeni bir okulun açılmasına, okulun öğrencilerinin bir kısmının genç ve yetenekli memurlardan, bir kısmının da yirmi beş-otuz yaş arasındaki kimselerden sınavla belirlenmesine karar verildi. Maârif-i Umûmiyye Nezâreti'ne bağlanacak bu okulun mezunları kaymakam, kaza ve mal müdürü olacaktı. Eğitim süresi iki yıl olup devam zorunluluğu vardı. Mektebin kurulmasına dair belgede ayrıca kaza müdürlerinin rüşvet almasını önlemek için maaşlarının yükseltilmesi önerildi ve bununla okula olan ilginin artacağı beklentisi dile getirildi.

Meclis-i Tanzîmat'ın hazırladığı iç tüzüğe göre mektepte güzel yazı (hat), kom-

pozisyon (inşâ), aritmetik (hesap), geometri (hendese), tarih, ekonomi politik, istatistik, coğrafya, yeni Osmanlı kanunları (kavânîn-i cedîde-i saltanat-ı seniyye), Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlerle yaptığı anlaşmalar (muâhedât-ı Devlet-i Aliyye) ve devletler hukuku (hukûk-ı milel) dersleri okutulacaktı. Ancak mektebin resmî açılışına dair *Cerîde-i Havâdis*'te çıkan yazıda bu derslere bazı ilâvelerin yapıldığı görülür. Birinci sınıfta fıkıh, tarih, Tanzimat usul ve kanunları (kavânîn ve usûl-i Tanzimat-ı Hayriyye), coğrafya, istatistik, Türkçe kompozisyon, aritmetik, ticaret kanunları, muhasebe (usûl-i defterî); ikinci sınıfta devletler hukuku, Osmanlı Devleti'nin diğer devletlerle yaptığı anlaşmalar, idare usulü, medenî siyaset (siyâset-i medeniyye), ceza hükümleri usulü (usûl-i ahkâm-ı cezâ), kavâid, muhâkemât usulü, ekonomi politik, kozmografya, fizik (hikmet), jeoloji ve biyoloji (tevârîh-i tabîiyye), Türkçe kompozisyon ve tarih dersleri okutulacaktı. Programda yer alan bu derslerden bir kısmının eğitimine hemen geçilemedi. 1863'te bile devletler hukuku, muhasebe, muâhedât ve Fransızca dersleri henüz açılmamıştı. Ertesi yıl Fransızca ile beraber Dârülfünun'da verilen dersler ve millî servet dersi programa ilâve edildi. Mektebin ders programı ihtiyaçlara göre giderek zenginleşti.

Mektep için önceleri Dârülfünun binasından birkaç odanın hazırlanıp verilmesi düşünülüyse de masraflı olacağından daha sonra bundan vazgeçilerek Ticarethâne-i Âmire binasında bir yer tahsis edildi. Okul yirmisi memurlardan, otuzu sınavla seçilen toplam elli öğrenci ile 12 Şubat 1859 tarihinde törenle eğitime başladı. 12 Ocak 1861'de sadrazam, şeyhülislâm ve hükümet üyelerinin huzurunda yapılan sınavla okuldan otuz üç kişi mezun oldu ve kaza müdürlüklerine tayin edildi. Zamanla tecrübe kazandıkça kaymakamlığa yükseltilecek olan mezunların yönetimde başarı göstermeleri üzerine 1863'te okula alınacak öğrenci sayısının iki katına çıkartılması çalışmaları başlatıldı. 1879'a kadar mektepten mezun olan 162 öğrencinin tamamı müslümandı. Bu tarihten itibaren gayri müslim öğrenciler de okula kabul edildi.

Ticaret-hâne-i Âmire binasının yeterli gelmemesi üzerine okul 1863'te Çemberlitaş'taki Nûri Efendi Konağı'na ve bu binanın 1865 Hocapaşa yangınında yanması üzerine Vefa'da Mısırlı Mehmed Ali Paşa'nın annesine ait konağın arkasındaki bir yapıya taşındı. 31 Ekim 1867'de eğitim süresi dört yıla çıkarıldı ve programa kim-

ya, resim, cebir, geometri, hukuka giriş, genel muhasebe dersleri kondu. Bu değişiklik sebebiyle o sırada öğrenim gören talebelerin bir yıl daha okuyup üç yılda mezun olmaları kararlaştırıldı. Yeni düzenlemeye göre birinci sınıfta Arapça, Farsça, aritmetik, coğrafya, tarih, rik'a, resim ve kompozisyon; ikinci sınıfta bu derslerin yanında cebir; üçüncü sınıfta Mecelle, Arapça, Farsça, geometri, coğrafya, tarih, fizik, kimya, kompozisyon, iktisat, muâhede, ticaret kanunu, muhasebe, rik'a ve resim dersleri okutulacaktı.

Mekteb-i Mülkiyye esas gelişimini II. Abdülhamid döneminde gösterdi. II. Abdülhamid, tahta çıkışından kısa bir süre sonra çıkardığı 18 Muharrem 1294 (2 Şubat 1877) tarihli bir irade ile, mektebin programının Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin üzerinde yer alacak bir yüksek okul olarak yeniden düzenlenmesini ve gerekli masrafları kendisinin karşılayacağını Sadrazam Midhat Paşa'ya bildirdi. Bunun üzerine Şûrâ-yı Devlet'in yaptığı çalışmalar neticesinde, idâdî ve yüksek okul olmak üzere iki kısımdan oluşan ve padişahın himayesinden dolayı Mekteb-i Mülkiyye-i Şâhâne adını alan okulda eğitim süresinin beş yıla çıkarılmasına ve öğrencilerin on sekiz-otuz beş yaş grubu arasından seçilmesine karar verildi. Elli öğrenci alınacak okula Mekteb-i Mülkiyye mezunları sınavsız kabul edilecekti. Öğrenci adaylarından sağlık raporu ile sabıka kaydı istenmesi ve öğrencilerin tek tip elbise giymeleri de karara bağlanmıştı.

Şûrâ-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ bazı derslerin Fransızca okutulması teklifini tartıştı; ancak her ülkede eğitimin o ülkenin diliyle yapılması gerektiği düşünülerek bu öneriyi reddetti; Fransızca ise zorunlu ders olarak okutuldu. Bu düzenlemeyle birlikte mezunların istihdam alanı kaza kaymakamlıkları ve Şûrâ-yı Devlet üye yardımcılığına, merkezdeki büroların ve illerdeki kalemlerin şefliklerine, elçilik kâtiplikleri ve konsolosluklara kadar genişletildi. Açılacak mülkî memuriyetlere tayinler, kıdemli memurlardan ve Mekteb-i Mülkiyye mezunlarından belli bir oran dahilinde yapılacaktı. Okulun ders programları da yenilendi. Öncekilere göre çok genişletilen programa etnografyadan Kânûn-ı Esâsî'ye kadar pek çok yeni ders konuldu. Ancak bir süre sonra Meclis-i Meb'ûsan kapatılıp Kânûn-ı Esâsî geçici olarak yürürlükten kaldırılınca Osmanlı anayasası dersi müfredattan çıkarıldı.

Mekteb-i Mülkiyye-i Şâhâne, idâdî kısmına elli ve yüksek kısmın birinci sınıfına

on üç kişi alınarak 1 Aralık 1877'de yapılan bir törenle Sultan Mahmud Türbesi yakınındaki eski Maarif Nezâreti binasında eğitime başladı. Belli derslerden yapılacak sınavları başarmak şartıyla ara sınıflara da öğrenci kabul edilmekteydi. Okulun yatılı hale getirilmesine dair irade 1880'de çıkmasına rağmen bu karar ancak 1883-1884 ders yılında uygulanabildi. Yine bu öğretim yılından itibaren öğrencilerden yıllık ücret olarak 25 altın alınmaya başlandı. Öğrenci sayısının % 20'si oranında kimsesiz ve yoksul öğrenci okula ücretsiz kabul edilecekti. 1885 yılına kadar İstanbul'da oturan mektep mezunları askerlik hizmetinden muaf tutuldu; taşralı mezunlara ise böyle bir hak tanınmamıştı. Bu eşitsizliği ortadan kaldırmak için açılan davanın taşralı öğrenciler lehinde sonuçlanması üzerine mezuniyetten sonra devlet hizmetinde görev almak şartıyla onlara da aynı muafiyet tanındı.

Mektep üzerindeki ilgisini sürdüren ve dereceyle mezun olanları genellikle Mâbeyin Başkitâbeti'nde istihdam eden II. Abdülhamid farklı düşüncelere kapılmamaları için öğrencileri sıkı bir gözetim altında tutardı (Ahmed Reşid Rey, s. 43-45). 1887'den sonra kelâm, tefsir, hadis ve fıkıh gibi dinî ilimler ders programına konuldu. 5 Ocak 1892 tarihinde yapılan bir düzenlemeyle yüksek ve idâdî kısımlarına birer yıl ilâve edilerek öğrenim süresi yedi yıla çıkarıldı. Ermenice ve Rumca dersleri mektebin yüksek kısmının müfredatına eklendi ve mezunların memuriyet alanları daraltıldı. Mekteb-i Mülkiyye'de idâdî kısmının yüksek kısımdan ayrılmasına dair irade 1886'da çıktı, ancak 1900 yılına kadar uygulanamadı. Bu tarihte idâdî kısmı Mercan'daki Sultan Sarayı'na nakledilerek Mercan İdâdîsi adını aldı; böylece Mekteb-i Mülkiyye'nin eğitim süresi üç yıla inmiş oldu. Öğrencilerin Arapça, Rumca, Ermenice ve Bulgarca'dan birini her üç sınıfta da okumaları zorunluydu. İdâdîlerin yaygınlaşmasıyla beraber mektep mezunlarının buralara öğretmen ve müdür olarak tayin edilmelerine imkân tanındı. 1902'de okulun yatılı kısmı kaldırıldı. II. Abdülhamid'in 1892'de Aşiret Mekteb-i Hümâyunu'nu kurması üzerine buradan mezun olan öğrencilerden idare âmiri olmak isteyenler için Mekteb-i Mülkiyye müdürlüğünün yönetiminde "sınıf-ı mahsus" adı verilen ayrı bir şube açıldı. Öğrenim süresi iki yıl olan bu şube 1896'da öğretime başladı ve dört dönem mezun verdikten sonra 1905'te kapatıldı. Burada dinî ilimler, Türkçe gramer, kompozisyon,

Mecelle, Arapça, Farsça, ahlâk, kanunlar, güzel yazı, mülkî idare usulü gibi dersler okutuldu.

II. Meşrutiyet'ten sonra mektebin isminde yer alan "şahane" sıfatı, öğrenci seçiminde uygulanan giriş sınavı ve Arapça ile Ermenice dersleri kaldırıldı. Başvuran idâdî mezunlarının tamamı mektebe alınarak 413 kişi kabul edildiyse de ertesi yıl bu karardan vazgeçilerek tekrar giriş sınavı getirildi; öğrenci sayısı da yetmiş olarak belirlendi; ayrıca ders programlarında bazı değişiklikler yapıldı. Dönemin karışık ortamında öğrencilerin, istemedikleri bazı hocaların derslerine girmemesi yüzünden öğretim kadrosunda değişikliğe gidildi. Bu dönemde okulun niteliği de tartışmaya açıldı. Bir grup, mektebin kapatılarak yerine iki yıllık Ulûm-i Siyâsiyye Mektebi açılmasını, diğer bir grup ise okulun Dârülfünun'un bir şubesi haline getirilmesini istiyordu. Tartışmalar neticesinde eğitim süresinin dört yıla çıkarılmasına, ikinci sınıfa kadar ortak dersler okutulduktan sonra üçüncü ve dördüncü sınıflarına idarî, siyasî ve malî üç şubeye ayrılmasına karar verildi. Ders programları da yeni düzene göre değiştirildi. Okul önce Koska'daki Zeynep Hanım Konağı'na, bir süre sonra da Çağaloğlu'ndaki Hasan Fehmi Paşa Konağı'na taşındı. 22 Ocak 1913'te çıkarılan bir kararnâme ile tekrar yatılı hale dönüştürüldü ve bu durum 1915 ders yılı sonuna kadar devam etti. 1913'te Bulgarca ve ertesi yıl Rumca dersleri müfredattan çıkarıldı.

Mektep I. Dünya Savaşı'ndan ciddi biçimde etkilendi. Bütçedeki tahsisatı kısalmak zorunda kalan hükümet, 6 Eylül 1915 tarihinde çıkardığı geçici bir kanunla mektebi kapatıp İstanbul Dârülfünunu Hukuk Mektebi'nin Ulûm-i Siyâsiyye Şubesi haline getirdiyse de Talat Paşa'nın gayretleriyle 28 Mart 1918 tarihli bir kanunla tekrar açılıp Dahiliye Nezâreti'ne bağlandı, eğitim süresi de üç yıl olarak belirlendi. Okul yine ücretliydi, ancak fakir talebeler için her yıl otuz kişilik bir kontenjan ayrılmıştı. Yatılı olan okulda parasız okuyan öğrenciler devlete on yıl mecburi hizmet yapmakla yükümlüydü. Okulun programı 1913 düzenlemesi gibi kalmakla birlikte burada idarî, malî ve siyasî şube ayırımı yoktu. Okula tahsis edilen Yıldız Sarayı Yaverler Dairesi 5 Kasım 1918'de hizmete girdi. 27 Temmuz 1920'de Dahiliye Nezâreti'nden alınarak tekrar Maarif Nezâreti'ne bağlanan okul, 1921'de Aksaray'daki Redif Paşa Konağı'na ve ertesi yıl Gülhane'deki Askerî Rüşdiye binasına taşındı.

Cumhuriyet'in ilânıyla birlikte okulun yönetmeliği ve programları değiştirildi. 17 Temmuz 1924 tarihli bir tâlimatla okulun yatılı ve ilk iki yılının müşterek olması, üçüncü yıldan itibaren idarî, malî ve siyasî kısımlarına ayrılması kararlaştırıldı. İdarî ve malî şubelerin eğitim süresi bir, siyasî şubeninki iki yıl olarak belirlendi. İhtisas yıllarında okutulan derslerin bir kısmı da yine müşterekti. Mektep ertesi yıl tekrar Yıldız Sarayı Yaverler Dairesi'ne taşındı. 1930'da yapılan bir değişiklikle siyasî şubenin öğretim süresi de üç yıla indirildi. 1933'te idarî şubeden mezun olan dört kız öğrenci okulun ilk kız mezunları oldu. 4 Aralık 1934'te mektebin adı Siyasal Bilgiler Okulu'na çevrildi. Hükümet, 15 Haziran 1935 tarihli Siyasal Bilgiler Okulu Hakkındaki Kanun'la mektebin Ankara'ya taşınmasına, tamamen parasız yatılı olmasına ve öğrencilerin okul süresinin iki katı kadar bir müddet devlete zorunlu hizmet etmelerine karar verildi. Cebece'deki binası Ağustos 1936'da tamamlanan okulun öğrencileri 5 Kasım 1936'da İstanbul'dan ayrılıp 15 Kasım'da yeni binalarında derslere başladılar. 27 Kasım 1936 tarihli bir tâlimatla okulun öğretim süresi üç yılı müşterek ve bir yılı ihtisas olmak üzere dört yıla çıkarıldı. İhtisas sınıfları yine idarî, malî ve siyasî şubelerden oluşmaktaydı. Müşterek derslerin ve ihtisas sınıflarının programları yeniden düzenlendi. Siyasî şubeye ayrılmak isteyen öğrencilerde yabancı dili çok iyi bilmesi şartı aranmaktaydı. 23 Mart 1950 tarihli kanunla Ankara Üniversitesi'ne bağlı Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne dönüştürülen ve 30 Mart 1956 tarihinde yayımlanan tâlimatnâme'ye göre doktora eğitimi vermeye başlayan okul halen aynı isim altında öğretim faaliyetini sürdürmektedir. Türk eğitim tarihinde ilk defa öğrenci ve mezunlar dernekleri mülkiyeli öğrenci ve mezunlar tarafından kuruldu. Ağustos 1908'de kurulan Me'zûnîn-i Mülkiyye İttihad ve Te'vün Cemiyeti, Ocak 1909'da yayın hayatına başlayıp birkaç yıl devam eden *Mülkiye* isimli aylık bir meslekî dergi çıkardı. Okulda öğrenimlerini sürdüren öğrenciler de Müdâvimîn-i Mülkiyye Cemiyeti'ni oluşturdular. Bu okul Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde hem ülkenin ihtiyacı olan idareci kadroyu hem de entelektüellerini yetiştiren önemli bir ocak olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Mekteb-i Mülkiyye-i Şâhâne Tarihçesi, İstanbul 1337; Ahmed Reşid Rey, *Gördüklerim, Yaptıklarım, Canlı Tarihler*, İstanbul 1947, s. 43-46; Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*,

Ankara 1968, I; a.m.f., "Siyasal Bilgiler Fakültesi", TA, XXIX, 154-156; Osman Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul 1977, II, 594-619; Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, İstanbul 1991, s. 135-137; C. V. Findley, *Kalemîyeden Mülkiyyeye: Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi* (trc. Gül Çağalı Güven), İstanbul 1996, s. 121, 167-168, 258-259; M. Hikmet Yavuziçit, *Mülkiye Tarihi (1859-1999)*, Ankara 1999; Selçuk A. Somel, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)*, İstanbul 2010, s. 75, 77-78, 228-232; *Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye Sâlnâmesi*, 4. defa, İstanbul 1319, s. 67-71; İlhan Unat, "Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. İlhan Unat'ın 4 Aralık 1968 Günü Fakülte'nin 109. Kuruluş Yıldönümü Dolayısıyla Yaptığı Konuşma", *SBFD*, XXIII/4 (1969), s. 1-3; J. S. Szyliowicz, "Elite Recruitment in Turkey: The Role of the Mülkiye", *World Politics*, XXIII/3, New Haven 1971, s. 371-398; Gökhan Çetinsaya, "Mekteb-i Mülkiye 1915'te Niçin Kapatıldı", *Mülkiye*, XXVI/237, Ankara 2002, s. 225-231; M. Murat Baskıcı, "Mekteb-i Mülkiye'den Siyasal Bilgiler Fakültesine 150 Yıllık Kronolojisi", a.e., XXXIII/265 (2009), s. 249-292.

ALİ AKYILDIZ

MEKTEB-i NÜVVÂB

(مکتب نواب)

Nâib yetiştirmek için
1855'te açılan medrese / mektep.

Tanzimat döneminde yeniden düzenlenen ilmiye teşkilâtı bünyesinde kadılık yerine oluşturulan ve "nâib" denilen şer'î hâkimlerin yetiştirilmesi amacıyla kurulan bu mektep daha sonra Mekteb-i Kuzât adıyla tanınmıştır. Geleneksel düzende kadılar medrese sistemi içinde yetişir, kazaskerlik makamı bunların tayin ve denetimini yapardı. 1838'de yayımlanan Tarîk-i İlmîye Dair Ceza Kanunnâmesi ile kadılık mesleğinde bulunanlarla bu mesleğe girecek olanlara sınav zorunluluğu getirildi. Ancak üç ay sonra bunun uygulanamayacağı anlaşıldığından Ceza Kanunnâmesi'ne Zeyil adıyla ikinci bir kanun çıkarılarak sadece kadılık mesleğine yeni gireceklerin imtihan edilmesi kararlaştırıldı. Bunun da istenilen neticeyi vermemesi üzerine 5 Nisan 1855 tarihinde kadılık sisteminde üç temel düzenleme yapıldı. Birincisi mahkemelerdeki işleyişe, ikincisi nâiblik statüsünde olan kazaların ve nâiblerin yeni bir sınıflamaya tâbi tutulmasına, üçüncüsü de nâiblerin tayin ve terfiine dairdi.

Bu son düzenlemeyle "kadı" yerine bütün şer'î hâkimler için "nâib" kelimesi kullanıldı. Nâibler bilgi ve yeteneklerine göre beş sınıfa ayrıldı. Kadılık mesleğinde kullanılan rütbelere itibarlı bir anlam kazandı. Üst düzey vilâyet kadılarıyla (mevleviyet) büyük müderrisler birinci, bunların bir de-

rece altında bulunan devriye mevleviyet ve buna denk müderrislerle "eşrâf-ı kuzât" denen kaza kadılarının en üst derecesindeki sitte kadıları ikinci sınıf kabul edildi. Bunların dışındakiler imtihan edilerek bilgi ve liyakatlerine göre üçüncü, dördüncü ve imtihanla nâiblik mesleğine girecekler beşinci sınıf olarak sıralandı. Aynı şekilde niyâbet merkezleri de beş sınıfa ayrıldı. Vilâyet nâiblikleri birinci, kaymakamlık olan kazalarla buna denk kazalar ikinci, bunlara yakın olan kazalarla merkeze çok uzak kaymakamlık kazaları üçüncü, daha aşağıdaki kazalar dördüncü ve en düşükleri beşinci sınıf sayıldı. Merkeze yakın belde ve kaza nâiblerinin görev süresi on sekiz, uzak olanların ise yirmi dört ay olarak belirlendi ve kanuna aykırı davrananların azledilip cezalandırılması kararlaştırıldı. Şeyhülislâmlıkta bu kararları uygulamak üzere Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm kuruldu. Bu meclis, nâib olmak isteyenlerin öncelikle İstanbul'da şer'iyye mahkemelerinde staj yapmalarını ve stajı başarıyla tamamlayanların sınavda yeterli puan almaları durumunda nâib olarak tayinlerine karar verdi. Başarısız olanlar stajlarını sürdürüp bir sonraki sınava gireceklerdi. Ancak bu düzenlemeden yaklaşık üç ay sonra mahkemelerdeki kâtip sayısının fazla olması yüzünden stajyerlerin her birine ayda bir defa bile dava kayıt sırası gelmediğinden bu uygulamadan da beklenen sonuç elde edilemedi.

17 Ağustos 1855'te hem bu sorunu çözmek hem de nâib adaylarının kısa sürede yeterli bilgi elde etmelerini sağlamak amacıyla Süleymaniye Camii yakınındaki Mekteb-i Ulûm-i Edebiyye'nin Muallimhâne-i Nüvvâb olarak kullanılmasına karar verildi. İki yıl süreli okulun kuruluş amacı kadılık mesleğine girmek isteyenlere Arapça'yı, düzgün yazı yazmayı, İslâm hukukunun muâmelât kısmını, miras hukukunu ve

şer'î belge tanzimi usulünü öğretmekti. Talebelerinin imtihanları Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm'da yapılan Muallimhâne-i Nüvvâb her yıl yirmi beş-otuz mezun vermekteydi. Ancak öğrencilerin staj eksikliği önemli bir sorundu, halbuki mektep staj usulü uygulanamadığı için kurulmuştu. Muallimhâne-i Nüvvâb yaklaşık on beş yıl bu şekilde hizmet verdikten sonra Şeyhülislâm Hasan Fehmi Efendi'nin önerisi üzerine çıkan 2 Receb 1286 (8 Ekim 1869) tarihli irade ile Muallimhâne mezunlarının ve dersten icâzet almış hocaların uygulama yapmaları için Anadolu ve Rumeli kazaskerliğiyle İstanbul kadılığı vekâyi' kitabesinde ve İstanbul'daki diğer şer'iyye mahkemelerinde maaşlı olarak staj görmeleri kararlaştırıldı.

1869'da "Mecelle" adlı ilk Osmanlı Medeni Kanunu'nun birinci kitabının tamamlanması üzerine nizâmiye mahkemeleri Hanefî mezhebi esas alınarak hazırlanan İslâm hukukunun muâmelât kısmıyla (Mecelle), şer'iyye mahkemeleri ise "münâkehât" ve "ukûbât" olarak ayrılan diğer iki kısmıyla, yani miras, nafaka, evlenme boşanma ve cezayla ilgili davalara bakmaya başladı. Mezunları hem şer'iyye hem nizâmiye mahkemelerinde görev yaptıkları için Muallimhâne-i Nüvvâb'da fıkıh derslerinin yanında müslüman ve gayri müslümlere ait davaların görülmesinde esas kabul edilen İslâm hukukunun muâmelât kısmıyla diğer bazı kanunlar da okutulmaktaydı. 6 Aralık 1873 tarihinde Muallimhâne-i Nüvvâb'a giriş, sınıf geçme ve mezunların kadılık mesleğine intisap imtihanlarının yapıldığı şekli Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm'ın vazifeleri kapsamında açıklığa kavuşturuldu. Bu meclis Muallimhâne-i Nüvvâb'a giriş, sınıf geçme ve nâiblik mesleğine intisap edecek mektep mezunlarıyla "mesbûkin" denilen eski nâib-

Kadı mektebi olarak inşa edilen Mekteb-i Nüvvâb (Medresetü'l-kudât) binasının dıştan görünüşü ve içinden bir bölümü (*İlmiyye Sâlnâmesi*, s. 675, 689)

